

Digitālā iekļaušana kā taisnīguma veicinātāja

Lai arī visā pasaulē arvien vairāk cilvēku ikdienā izmanto digitālās tehnoloģijas, joprojām pastāv būtiskas nevienlīdzības plaisas – daudziem trūkst piekļuves ierīcēm un savienojumiem, kas ir būtiski pilnvērtīgai līdzdalībai mūsdienu sabiedrībā. Globālās pārejas uz digitālo ekonomiku un galvenokārt digitāli sniegtiem pakalpojumiem apstākļos piekļuve vien ir nepietiekama. Kvalitatīvas ierīces un uzticami savienojumi sniedz cilvēkiem iespēju sazināties, radīt, izklaidēties, mācīties un dalīties.

Cilvēki, kuri ir digitāli atstumti, parasti saskaras ar izaicinājumiem trīs digitālās iekļaušanas aspektos: piekļuvi atbilstošiem savienojumiem un ierīcēm, šo resursu pieejamību, kā arī digitālajām prasmēm, kas nepieciešamas, lai tehnoloģijas varētu izmantot atbilstoši savām vajadzībām un vēlmēm.

Globālā mērogā mazāk attīstītajās valstīs joprojām ir ierobežots un zemākas kvalitātes tīkla pārklājums (sk. 2.tendenci), savukārt individuālā līmenī digitālajai atstumtībai bieži ir sakars ar citiem sociālajiem faktoriem, piemēram, zemu ienākumu līmeni vai ierobežotām izglītības iespējām. Šie apstākļi būtiski palielina risku tikt izslēgtiem no digitālās telpas.

Reagējot uz pastāvošo dziļo digitālo nevienlīdzību, ir izstrādāts ANO Globālais Digitālais pakts [UN Global Digital Compact](#). Tā jaunākā projekta versijā izvirzīti pieci mērķi, lai veidotu “iekļaujošu, atvērtu, ilgtspējīgu, drošu un aizsargātu digitālo nākotni, kas pieejama visiem.” Paktā tiek atzīta digitālās plaisas realitāte – gan starp valstīm, gan valstu iekšienē:

1. Novērst digitālo plaisu un paātrināt progresu ilgtspējīgas attīstības mērķu īstenošanā;
2. Paplašināt līdzdalību digitālajā ekonomikā un nodrošināt, ka tās ieguvumi ir pieejami ikvienam;
3. Veidot iekļaujošu, atvērtu, drošu un aizsargātu digitālo vidi, kas respektē, aizsargā un veicina cilvēktiesības;
4. Stiprināt atbildīgu un taisnīgu starptautisko datu pārvaldību;
5. Stiprināt starptautisko pārvaldību pār jaunajām tehnoloģijām, tostarp mākslīgo intelektu, nodrošinot to izmantošanu cilvēces labā.

Cilvēki, kuriem nav piekļuves nepieciešamajām tehnoloģijām, ir pakļauti riskam tikt izslēgtiem no digitālās ekonomikas. Tajā pašā laikā pieaug tendence ieviest digitāli pirmām kārtām vai pat tikai digitāli pieejamus pakalpojumus, tostarp digitālās identifikācijas (ID) sistēmas. Tas rada nepieciešamību pēc iekļaujošiem informācijas ietvariem un pakalpojumu dizaina risinājumiem.

Iespējas

- Lētāka un pieejamāka piekļuve internetam;
- Vienkāršāka piekļuve pakalpojumiem, ar digitālās identitātes starpniecību
- Iekļaujošu datu un informācijas prakšu izstrāde un īstenošana, lai nodrošinātu atbilstošu pakalpojumu izstrādi.

Izaicinājumi

- Sociālās nevienlīdzības palielināšanās;
- Vāja fiziskā tīkla infrastruktūra;
- Nepietiekami attīstīta sociālā infrastruktūra, lai risinātu digitālo prasmju trūkumu;
- Nepieejami vai nepilnīgi dati.

Digitālā plaisa padziļinās

Digitālā iekļaušana nozīmē indivīdu vai sabiedrības grupu iespējas pilnvērtīgi izmantot tiešsaistes priekšrocības un tehnoloģijas drošā un lietderīgā veidā, lai uzlabotu savu ikdienas dzīvi. Kā uzsver iniciatīva – **Esi savienots. *Be Connected***

Lai gan savienojamība pasaulē turpina uzlaboties, aptuveni trešdaļai pasaules iedzīvotāju joprojām nav piekļuves internetam, un viņi ir pakļauti riskam tikt izslēgtiem no digitālās ekonomikas. Tie ir 2,6 miljardi cilvēku, kuri pārsvarā dzīvo valstīs ar mazāk attīstītu ekonomiku. Starptautiskā Telekomunikāciju savienība (ITU) norāda, ka "interneta izmantošana joprojām ir cieši saistīta ar valsts attīstības līmeni. 2020. gadā deviņi no desmit cilvēkiem valstīs ar augstu ienākumu līmeni izmantoja internetu.

2023. gadā šis rādītājs pieauga līdz 93 procentiem, tuvojoties vispārējai pieejamībai."

Covid-19 pandēmija veicināja interneta savienojamības attīstību, jo cilvēki, kuriem bija iespējas, [izvēlējās ātrāku platjoslas pieslēgumu un lielāku datu apjomu](#), īpaši tie, kuri pārgāja uz attālinātu darbu (sk. 7. tendenci)

Tehnoloģiju un ierīču izmantošana pandēmijas laikā veicināja digitālo iekļaušanu, īpaši to cilvēku vidū, kuri iepriekš bija saskārušies ar atstumtību piemēram, seniori. Tomēr dažas sabiedrības grupas kļuva vēl vairāk atstumtas digitālajā vidē. Starptautiskā Telekomunikāciju savienība (ITU) [norāda](#), ka "bērni un jaunieši no nabadzīgākajām mājāsaimniecībām, lauku reģioniem un zemāku ienākumu apgabaliem vēl vairāk atpaliek no saviem vienaudžiem piekļuves un līdzdalības ziņā. Viņiem ir mazāk iespēju panākt pārējos, un viņi ir nesamērīgi pakļauti nabadzības un bezdarba riskam."

Īpaši apdraudētas ir reģionālās, lauku un attālās kopienas, kur digitālās vides pieejamība ir ierobežota. ITU atzīmē, ka "2023. gadā internetu izmantoja 81 % pilsētu iedzīvotāju, savukārt tikai 50% iedzīvotāju lauku apvidos. Pilsētas-lauku plaša, ko raksturo šo rādītāju attiecība, pēdējos gados ir gandrīz nemainīga – no 1.7 2020. gadā līdz 1.6 2023. gadā."

[Eiropas Komisija](#) norāda, ka “ierobežota internetpiekļuve un digitālo ierīču trūkums skolēniem var apgrūtināt attālināto mācību procesu, kā arī sagatavošanos nākotnes izglītībai un karjerai.” Vienlaikus Komisija uzsver, ka nākotnē “digitālās tehnoloģijas var būtiski atbalstīt skolotājus, īpaši [lauku] skolās, kur ir pedagogu trūkums. Digitālās tehnoloģijas [spēj pārvarēt attālumu un savienot skolas sadarbības tīklos](#), nodrošinot mācību iespējas gan skolēniem, gan skolotājiem, un palīdzot mazināt izolētību, kas saistīta ar ģeogrāfisko attālumu.

Lai gan pasaule kopumā kļūst aizvien savienotāka, cilvēki, kuriem nav piekļuves tehnoloģijām vai iespēju tās atļauties, arvien vairāk atpaliek no saviem vienaudžiem arī citos dzīves aspektos. Digitāli atstumtās grupas bieži sastopas ar citām, savstarpēji saistītām nevienlīdzības formām, piemēram, [dzimumu](#) nevienlīdzību, bezdarbu, zemu izglītības līmeni vai dzīvošanu valsts mājokļos. Tas nozīmē, ka digitālās iekļaušanas problēmu risināšanai nākotnē būs nepieciešams daudz vairāk nekā tikai piekļuves nodrošināšana ierīcēm un interneta savienojumiem (lai gan tas ir ļoti svarīgi) (sk. 4. tendenci).

Pieejamības trūkums ir būtiska barjera interneta pieslēguma nodrošināšanai mājāsaimniecībām ar ierobežotiem līdzekļiem, kas proporcionāli lielu daļu no saviem ienākumiem tērē savienojumu apmaksai ([Dezuanni et al., 2023](#)). Daudzi digitāli atstumtie cilvēki paļaujas uz publiskām pieslēguma vietām un bezmaksas *Wi-Fi*, lai piekļūtu internetam.

[Belģijā veikts pētījums](#) atklāja, ka galvenie publiskā *Wi-Fi* lietotāji ir tieši cilvēki ar mazākiem ienākumiem, savukārt publiskajās bibliotēkās *Wi-Fi* visbiežāk izmantoja jaunieši līdz 24 gadu vecumam. Cilvēki, kuriem nav pilnvērtīgas digitālās piekļuves, izmanto arī mobilās ierīces un mobilo datu pieslēgumu, kas nozīmē, ka viņi maksā vairāk par datiem nekā par fiksētā interneta pieslēgumu, kā arī mobilā ierīce ierobežo viņu tiešsaistes iespējas.

Šeit arī ir vērts atzīmēt, ka MI tehnoloģiju straujā attīstība (sk. 2. tendenci) rada risku vēl lielākai marginalizācijai valstīm un cilvēkiem, kuri jau atrodas digitālā atstumtībā vai nelabvēlīgā situācijā. “Ģeneratīvais MI prasa rūpīgu interneta regulējuma apsvēršanu, lai nepieļautu esošo nevienlīdzību saasināšanos vai jaunu formu rašanos. Šiem rīkiem nepieciešams ievērojams interneta joslas platums, skaitļošanas jauda un piemērotas ierīces, kas ne visiem ir pieejamas vai finansiāli pārvaramas.” ([Bell et al. 2023](#)) Tāpēc valstis, kas spēj ieguldīt MI infrastruktūrā, ir labāk sagatavotas, lai izmantotu tā priekšrocības, savukārt cilvēki ar piekļuvi MI rīkiem var pilnvērtīgāk izmantot tā iespējas nekā pārējie.

Pamatpakalpojumi pāriet uz pirmām kārtām digitāli un tikai digitāli sniegtajiem pakalpojumiem, kam nepieciešama digitālā identitāte

“Pirmām kārtām digitāli” (*digital-first service model*) pakalpojumu sniegšanas modelis ir kļuvis par dominējošo pieeju daudziem uzņēmumiem, sociālajiem pakalpojumiem un valdībām visā pasaulē,

kas cenšas optimizēt pakalpojumu sniegšanu. Šis solis globāli ietekmē tos iedzīvotājus, kuriem visvairāk nepieciešami šie pakalpojumi, taču kuriem piekļuve tehnoloģijām (vai prasmes tās izmantot) var būt ierobežota.

[OECD 2023. gada Digitālās pārvaldības indekss](#) atklāja, ka "lielākā daļa valstu ir stingri apņēmušās mazināt digitālo plaisu. Vairāk nekā 90% ir īstenojušas rīcības plānus, kuru mērķis ir novērst digitālo plaisu, un 80% no tām ir izveidojušas atbalsta mehānismus, tostarp tiesisko un regulatīvo ietvaru, finansēšanas mehānismus un publisko komunikāciju, lai atbalstītu rīcības plāna veiksmīgu īstenošanu."

Turklāt, cenšoties racionalizēt digitālo pakalpojumu sniegšanu, valdības visā pasaulē ievieš vienotu digitālo identitāti iedzīvotājiem, kas ļaus viņiem piekļūt dažādiem pakalpojumiem. *Gartner* savā ziņojumā par [pārvaldības tehnoloģiju galvenajām tendencēm](#) prognozē, ka "vairāk nekā trešdaļa nacionālo valdību līdz 2024. gadam piedāvās iedzīvotājiem mobilās identitātes makus... valdībām jānodrošina, lai augstas drošības digitālā identitāte būtu viegli iegūstama un piemērota dažādām galalietotāju un pakalpojumu sniedzēju mērķgrupām". Eiropas Savienība ir ieviesusi [obligāto digitālo identitāti](#), izmantojot [eIDAS 2.0](#), kas nodrošina, ka "dalībvalstis piedāvā digitālās identitātes makus iedzīvotājiem un uzņēmumiem". Saskaņā ar Eiropas Komisiju, "līdz 2030. gadam vismaz 80% pilsoņu būtu jāspēj izmantot digitālās identitātes risinājumu, lai piekļūtu galvenajiem publiskajiem pakalpojumiem".

Dānija ir līderis digitālās identifikācijas un valdības digitālās transformācijas izmantošanā. 2023. gada jūnijā valdība atzina saikni starp publisko pakalpojumu sniegšanu un digitālo atstumtību, un "panāca politisku vienošanos par digitālo iekļaušanu, kas veicinās iekļaujošākas digitālās labklājības sabiedrības izveidi, aptverot ikvienu un nodrošinot nepieciešamo palīdzību, pareizos rīkus un labas alternatīvas iedzīvotājiem, kuriem ir digitālās problēmas". Arī citas valstis, piemēram, Indija un Igaunija, jau vairākus gadus īsteno digitālās pārvaldības programmas, taču to iedzīvotāju skaits ievērojami atšķiras. Digitālajiem pakalpojumiem kļūstot arvien izplatītākiem un savstarpēji integrētākiem, atteikšanās no tiem kļūst sarežģītāka, savukārt klātienē pakalpojumi kļūst arvien mazāk pieejami. Tādēļ organizācijām, kas sniedz atbalstu digitāli atstumtajiem, nākas aizpildīt nepilnības digitālo pakalpojumu pieejamībā.

Iekļaujoši kultūras informācijas ietvari veido taisnīgas nākotnes

Daudzi pašreizējie datu un informācijas organizēšanas veidi sakņojas Rietumu, koloniālajās un represīvajās sistēmās. Taču tiek attīstītas jaunas pieejas datu vākšanai, kopīgošanai, tulkošanai un īpašumtiesībām, lai radītu struktūras, kas veicina un dod priekšroku dažādiem viedokļiem (sk. 1. tendenci). [Pew Research](#) aptauja par digitālās sabiedrības ekspertu prognozēm atklāj, ka "digitālie rīki [tiks] veidoti tā, lai ļautu cilvēkiem brīvi aizstāvēt savas tiesības un apvienoties ar citiem, lai panāktu vēlamās pārmaiņas. [Eksperti] cer, ka digitālo

rīku un sistēmu uzlabojumi nākotnē pilnveidos cilvēku piekļuvi resursiem, palīdzēs viņiem efektīvāk sazināties un mācīties, kā arī sniegs piekļuvi datiem, kas palīdzēs uzlabot dzīves kvalitāti un drošību. Viņi uzsvēra nepieciešamību atbalstīt un ievērot cilvēktiesības, jo internets izplatās par visattālākajos pasaules nostūros.”

Kultūras iestādes, piemēram, bibliotēkas, ir priekšplānā zināšanu pārskatīšanā un krājumu dekolonizēšanā, kā arī diskusijās par to, kā dekolonizācija izskatās praksē. [Janssen \(2023\)](#) atzīmē, ka dekolonizācija ir strīdīgs termins, jo pastāv uzskats, ka nav iespējams pilnībā izskaust koloniālo ietekmi no krājumiem. Viņš arī norāda, ka “šis vārds var radīt iespaidu, ka koloniālisms pieder tikai pagātnei, lai gan tas acīmredzami tā nav”.

[Global Indigenous Data Alliance](#) CARE principi (kolektīvs labums, kontroles autoritāte, atbildība un ētika) kombinācijā ar FAIR pamatprincipiem, nodrošina datu suverenitātes ietvaru, kas tiek arvien vairāk izmantots visā pasaulē. Kā norādīts, tas “ietver tiesības radīt vērtību no pamatiedzīvotāju datiem veidos, kas balstīti pamatiedzīvotāju pasaules uzskatos un ļauj izmantot iespējas zināšanu ekonomikā” – šis ietvars īpaši attiecas uz pirmtautām.

Iekļaujošu kultūras ietvaru izstrāde ir būtiska, lai risinātu apdraudēto valodu saglabāšanu. [UNESCO](#) norāda, ka “optimistiskas aplēses liecina, ka vismaz 50% no mūsdienās izmantotajām valodām būs izzudušas vai nopietni apdraudētas līdz 2100. gadam.

Pesimistiskāki, bet arī reālistiskāki novērtējumi apgalvo, ka 90–95% no tām izzudīs vai būs nopietni apdraudētas līdz šī gadsimta beigām. Lielākā daļa no šīm valodām ir pamatiedzīvotāju valodas.

Pārdomām:

Iekļaujoša datu pieeja: Tiek vākti un ģenerēti arvien vairāk dati, un, kā norāda [OECD 2023](#), “detalizētāki dati un šķēršļu identificēšana iekļaušanai var palīdzēt labāk atspoguļot dažādu sabiedrības grupu pieredzi un vajadzības.” Turklāt, lai nodrošinātu, ka mazākumtautību un sabiedrības neaizsargāto grupu balsis tiek ņemtas vērā, pilsoniskajai sabiedrībai un starptautiskajām organizācijām vajadzētu iestāties par starpkultūru pētījumu pieejas pieņemšanu, kā arī par datu vākšanu un analīzi pēc starpkultūru faktoriem, tostarp pēc dzimuma (ja piemērojams). Apvienoto Nāciju Organizācija [United Nations](#).

Jautājumi

- Kādi dati jums šobrīd ir pieejami? Kādi dati jums nepieciešami? Kādus datus jums būtu jāvāc (vai nevajadzētu vākt)?
- Kāda ir piekļuve ierīcēm un savienojumiem cilvēkiem jūsu kopienā ārpus bibliotēkas?

